

(falsetto) ilk olarak onun kullandığı rivayet edilir. Şiirlerinde dil, üslûp ve konu bakımından eski şairlerin takipçisi olan İshak, Ebû Temmâm ve Ebû Nûvâs gibi çağdaşı şairleri tenkitten geri durmamıştır. Yetiştirdiği öğrenciler arasında İbn Hurdâzbih, Ziryâb, Amr b. Bânâ, Allûye ve Mu-hârîk en meşhurlarıdır.

Bağdat'ın en büyük kütüphanelerinden birine sahip olan İshak el-Mevsilî, mûsiki ve mûsikîşinaslara dair bilgi veren ilk müellif olarak bilinir. İbnü'n-Nedîm onun kırk kadar telifi olduğunu kaydeder. *Kitâbü Aḥbâri Zırrumme*, *Kitâbü Ce-vâhiri'l-kelâm*, *Kitâbü Tafzîli's-şi'r*, *Kitâbü Mevâri'si'l-hikme* gibi mûsiki dışındaki eserleri yanında çoğu İsfahânî'nin *el-Eġânî* adlı eserinin kaynakları arasında yer alan, ancak hiçbiri günümüze ulaşmayan mûsikiye dair eserleri de şunlardır: *Kitâbü'l-Eġânî elletî ġannâ bihâ İshâk*, *Kitâbü'l-İḥtiyâr mine'l-Eġânî li'l-Vâsiḡ*, *Kitâbü Eġânî'i Ma'bed*, *Kitâbü'n-Neġam ve'l-İḡâc*, *Kitâbü'r-Raks ve'z-zefn*, *Kitâbü'l-Kıyân*, *Kitâbü Kı-yânî'l-Hicâz*, *Kitâbü Aḥbâri Tuveys*, *Kitâbü Aḥbâri 'Azzetülmeylâ*, *Kitâbü Aḥbâri Sa'îd b. Miscâh*, *Kitâbü Aḥbâri Ḥuneyn el-Hirî*, *Kitâbü Aḥbâri'd-Delâl*, *Kitâbü Aḥbâri Ma'bed ve'bni Süreyc ve eġânihimâ*, *Kitâbü Aḥbâri'l-Ġarîz*, *Kitâbü Aḥbâri Muḡammed b. 'Â'işe*, *Kitâbü Aḥbâri'l-ebcer*, *Kitâbü Aḥbâri'l-muġannîn el-Mekkiyyin*, *Kitâbü'l-Eġânîyyi'l-kebîr*. Son eser Sindî b. Ali tarafından derlenmiştir. Oğlu Hammâd ve öğrencilerinden Ali b. Yahyâ İbnü'l-Müneccim İshak hakkında bir eser yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *et-Tâc fi aḡlâki'l-mülûk* (nşr. Ahmed Zekî Paşa), Kahire 1332/1914, s. 31-36; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eġânî*, Kahire 1963, V, 268-435; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 207-210; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elib-bâ'â* (nşr. İbrâhîm es-Sâmerrâî), Zerkâ 1405/1985, s. 132-135; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VI, 5-58; İbnü'l-Kiftî, *İbnâḡh'r-ruvât*, I, 215-219; Yâfîî, *Mir'âtü'l-cenân* (Cübûñ), II, 114-116; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, s. 357-352; İbn Taġ-riberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1929, II, 286-289; Himyerî, *er-Ravzül mi'târ*, s. 563-564; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 124-126; a.mlf., *el-Mûsikî ve'l-ġinâ'î fi elf leyle ve leyle* (trc. Hüseyin Nassâr), Beyrut 1980, tür.yer.; a.mlf., "İshak Mavsilî", *İA*, V/2, s. 1075-1076; Brockelmann, *GAL*, I, 223-224; Ronart, *CEAC*, s. 357; Yaġmûrî, *Nû-rü'l-kabes el-muḡtaşar mine'l-Muktebes* (nşr. R. Sellheim), Wiesbaden 1384/1964, s. 316-318; Ahmed Zekî Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-'Arab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), IV, 12-15; Sezgin, *GAS*, I, 371; Hüseyin Hasan, *A'lâmü Te-*

mim, Beyrut 1980, s. 80-81; Mahmûd Ahmed el-Hifnî, *İshâk el-Mevsilî*, Kahire 1987; G. D. Sawa, *Music Performance Practice in the Early 'Abbâsîd Era 132-320 AH/750-932 AD*, Toronto 1989, s. 22, 26-27, 161-165; Sâmî Hasib Âbidîn, *el-İtticâhâtü'l-ġinâ'îyye fi kaşri'l-Me'mûn*, Beyrut 1414/1993, s. 191-192, 249; Cezzâr, *Medâḡilü'l-mü'ellifin*, IV, 1745-1746; J. W. Fück, "İshâk b. İbrâhîm al-Mawşilî", *EJ²* (ing.), IV, 110-111; Everett K. Rowson, "Eshâq Mawşelî", *Elr.*, VIII, 596-597; H. Kilpatrick, "al-Mawşilî, İshâq ibn İbrâhîm Abû Muḡammad", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 520.

AHMET HAKKI TURABİ

İSHAK b. MİRÂR

(bk. EBÛ AMR eŞ-ŞEYBÂNÎ).

İSHAK b. MURAD

(bk. GEREDELİ İSHAK).

İSHAK PAŞA

(ö. 892/1487)

Osmanlı vezîriâzâmı.

Aynı dönemlerde yaşayan iki İshak Paşa'dan hangisi olduğu konusunda kaynaklarda karışık bilgiler vardır. II. Murad'ın vasiyetnâmesinde imzası bulunan İshak b. Abdullah ile eski bir Türk ailesinden geldiği bilinen İshak b. İbrâhîm'in hayat hikâyeleri ve görevleri sık sık birbirine karıştırılmıştır. İshak b. Abdullah, T. S. Cantacasin'e göre ailesi tarafından Edirne'ye götürülüp II. Murad'ın hizmetine verilmiş (*Petit traicté*, s. 181), muhtemelen Enderun'da yetişerek hazinedarlığa kadar yükselmiş, II. Murad'ın yakın adamları arasında yer almış, II. Murad Manisa'ya çekildiğinde onun yanında bulunmuştur. Daha sonra oğlu II. Mehmed'i tahttan uzaklaştıran II. Murad 1446 Eylülünde Edirne'ye geldiğinde onu vezirlik makamına getirmiştir. II. Mehmed'in yeniden tahta çıkışı sırasında ise Anadolu beylerbeyi olduğu zikredilir. Nitekim 864'te (1460) bu sıfatla Ankara'ya geldiği bilinmektedir (*Amasya Tarihi*, III, 225). İshak Paşa'nın bu tarihten önce 1454 ve 1456'da Anadolu beylerbeyi olarak Sırbistan seferlerine katıldığı, Belgrad kuşatmasında Vezir Mahmud Paşa ile birlikte top çekirmekle görevlendirildiği, 1461'deki Trabzon seferine gitmeyip taht muhafızı olarak Edirne'de kaldığı, ardından Eflak seferine iştirak ettiği belirtilir. Hüseyin Hü-

sâmeddin ayrıca, Sarı lakabı ve İshak b. Abdullah adıyla zikrettiği İshak Paşa'nın 877'de (1472-73) vezîriâzam olduğunu yazarak üçüncü bir İshak Paşa'dan daha söz eder. Ancak bunların içinde döneminin siyasi hayatında önemli rol oynayan ve birçok hayır eseri yaptıran, zamanında "vezîrül'kebîr" olarak da anılan, sadâret görevini birkaç defa üstlenen şahıs İshak Paşa b. İbrâhîm'dir.

Vakfiyesindeki bilgilere göre İnegöllü olan ve Çandarlılar gibi eski bir Türk ailesine mensup olduğu anlaşılan İshak Paşa'nın hayatının ilk yılları ve devlet hizmetine nasıl girdiği bilinmemektedir. Onun resmî kayıtlarda geçen ilk memuriyeti 868'de (1463-64) Anadolu beylerbeyliğidir. Bu tarihten II. Bayezid'in tahta çıkışına kadarki dönemde hangi görevlerde bulunduğu kesin olarak tesbit edilememekte ve diğer İshak paşalarla karıştırılmaktadır. Hüseyin Hüsâmeddin onu 871'de (1466-67) üçüncü vezir, 874'te (1469-70) vezîriâzam olarak zikreder. Oruç b. Âdil yine hangisi olduğunu tefrik etmeksizin İshak Paşa'nın, 872'de (1467-68) vezir sıfatıyla kapı halkı yanında bulunduğu halde Anadolu Beylerbeyi Gedik Ahmed Paşa ile birlikte Ereğli ve Aksaray'ı zaptettiğini, 873'te (1468-69) vezîriâzamlık görevinde bulunduğunu yazır (*Tevâriḡ-i Âli-Osmân*, s. 126). Kemalpaşazâde, Vezîriâzam İshak Paşa'nın 876'da (1471) azledildiğini belirtir. Hüseyin Hüsâmeddin, yine İshak Paşa b. İbrâhîm'in 877'de (1472) azledilip yerine Sarı İshak Paşa b. Abdullah'ın getirildiğini kaydeder (*Amasya Tarihi*, III, 228).

İshak Paşa, muhtemelen bu son tarihte Amasya'daki Şehzade Bayezid'e taraf-tar olan kesim arasında yer almıştır. Nitekim Şarabdar Zaġanos'tan mülk olarak satın aldığı topraklara Fâtih Sultan Mehmed tarafından el konulmuş ve timar haline getirilmiştir. İshak Paşa bu mülküne ancak II. Bayezid döneminde (1481-1512) kavuşabilmiştir. Ayrıca oğullarından Pîrî Bey, Şehzade Bayezid'in defterdarlığı hizmetinde bulunmaktaydı. Diğer oğlu Şâdî Bey de 1504'ten itibaren II. Bayezid'in oğlu Şehinşah'a defterdar olacaktır.

Fâtih Sultan Mehmed'in 1481'de vefatı sırasında İshak Paşa'nın İstanbul muhafızı olarak bulunduğu kaynaklarda belirtilir. Padişahın ölümü üzerine Bayezid'e bir davet mektubu gönderen İshak Paşa onun bir an önce İstanbul'a gelmesini bildirmiş, Fâtih'in vefatından sonra kendisine yirmi otuz haberci yolladığını, fakat

bu onların ulaşır ulaşmadıkları hakkında bir haber alamadığını, hiçbirinin geriye dönmediğini, her tarafta ayaklanmalar baş gösterdiğini, yollanmış olduğu haberlerin doğruluğundan şüphe etmeyip İstanbul'a geleceğini bir fermanla bildirmesi gerektiğini, İstanbul'daki askerleri oyalamakta artık zorluk çektiğini de yazmıştır. Muhtemelen Arnavut Sinan'a yazdığı mektupta da Karamânî Mehmed Paşa ve bazı müfritlerin ortadan kaldırıldığını, bütünü kapı halkının II. Bayezid'in yanında yer alması gerektiğini, onun da yolları kontrol altına alıp II. Bayezid'i beklemesini ifade etmiştir (Tekindağ, X/14 [1959], s. 93-94). Bu mektuplar, onun saltanat boşluğu sırasında II. Bayezid'in tahta cülûsunu sağlayacak tedbirleri almış olduğunu, dolayısıyla etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca asker arasında büyük itibarı olan Gedik Ahmed Paşa'nın kayınpederi olduğundan yeniçerilerce de desteklendiği anlaşılan İshak Paşa, onları çeşitli vaadlerde bulunmak suretiyle yatıştırılmayı başarmış, hatta rakipleri aleyhine hareket etmelerini de sağlamıştır.

Cem'in Konya'dan hareket ederek Bayezid'in yolunu kesebileceği ve saltanat makamına ulaşabileceği tehlikesi sürdüğünden yeni bir çıkış yolu aramaya başlayan İshak Paşa, bir süre himayesi altına verilen II. Bayezid'in oğlu Korkut'u yanına çağırarak onu babasını temsilen nâib-i saltanat olarak tahta oturttu. Böylece bir bakıma Bayezid'in padişahlığı resmî ve hukukî bir şekle girmiş oluyordu. Kendisi de hem İstanbul muhafızı hem de nâib-i saltanatın atabegi olarak devlet işlerini yürütmeye başladı. Bütün bu hizmetlerinin karşılığı olarak vezirîazamlık görevinin kendisine verilmesini ümit ediyordu. Ancak bu görev için Hamza Bey oğlu Mustafa Paşa ön plana çıkmıştı. Bunun üzerine damadına bağlı yeniçerileri kullanarak Mustafa Paşa'nın refakatinde 19 veya 21 Mayıs 1481'de Üsküdar'dan İstanbul'a geçmek isteyen II. Bayezid'e baskı yaptı. Bu durumda II. Bayezid onu sadâret makamına getirmeye mecbur oldu. Mustafa Paşa'ya ise ikinci vezirlik verildi. Böylece II. Bayezid'in saltanatının ilk aylarında sarayda büyük bir rekabet başladı. Harekete geçen Mustafa Paşa, İshak Paşa'dan önce Gedik Ahmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasına çalıştı; Gedik Ahmed Paşa azledilerek tutuklandıysa da İshak Paşa nüfuzunu kullanıp onu kurtardı ve Mustafa Paşa'yı azlettirdi. Fakat II. Bayezid onun yerine Kasım Paşa'yı vezir

tayin edince İshak Paşa bu tayinden hoşlanmadı. 887 (1482) baharında II. Bayezid, yakın adamı Kasım Paşa ile birlikte dinlenmek için Bursa'ya gittiğinde onu İstanbul muhafızı olarak bıraktı. Bir süre sonra Kasım Paşa'yı da azlettirmeyi başaran İshak Paşa onun yerine Mesih Paşa'nın getirilmesini sağladı. İshak Paşa'nın bu hareketlerinden rahatsızlık duyan, ancak yeniçeriler dayandığı için ona karşı temkinli davranan II. Bayezid, Cem Sultan'a karşı çıktığı seferde kendisini geri plana iterek artçılık görevi verdi. İshak Paşa, Şehzade Abdullah'ın maiyetinde yer aldı. Daha sonra damadı Gedik Ahmed Paşa'nın ansızın idam edilmesi İshak Paşa'nın gücünün sonunu oluşturdu. Kemalpaşazâde'ye göre 888 (1483) yazında yaşlılık ve hastalığını ileri sürerek vezirîazamlıktan çekildi. II. Bayezid, geçmişteki hizmetlerini göz önüne alarak onu Selânik sancağına gönderdi. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre 892 Cemâziyelevvelinden (Mayıs 1487) az önce vefat etti ve vasiyeti üzerine İnegöl'de yaptırdığı türbesine defnedildi.

İsfendiyaroğulları sülâlesinden Tâcünîsâ Sultan Hatun ile evliliğinden Pîrî Bey ve Şehzade Sultan adlı çocukları olduğu, ayrıca yine vakfiyesine göre İbrâhim Bey, Şâdî Bey ve Hafsa Hatun adlı çocuklarının da varlığı tesbit edilmektedir. Pek çok hayratı bulunan İshak Paşa'nın İnegöl'de kendi adıyla anılan bir külliye yaptırdığı, İstanbul'da yine kendi adını taşıyan bir cami ve hamam, Selânik'te cami ve imaret (bk. ALACA İMARET CAMİİ) inşa ettirip bunlara zengin vakıflar tahsis ettiği, Safer 891 (Şubat 1486) ve bunun zeyli mahiyetindeki Cemâziyelevvel 892 (Mayıs 1487) tarihli vakfiyelerinden anlaşılmaktadır. Köstendil-Struma'daki köprü de ona mal edilir. Diğer bazı şehir ve kasabalarda vakıfları ve hayır eserleri bulunduğu belirtilirse de bunların hangi İshak Paşa'ya ait olduğu kesin olarak belirlenememektedir. Ayrıca Kütahya'da bir zâviye ve Edirne'de bir hamam ve çeşmesinin bulunduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tursun Bey, *Târih-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 50-51, 132, 149; Aşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), bk. İndeks; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âli Osmân*, s. 126; a.e., Paris Bibliothèque Nationale, suppl. turc, nr. 1047, vr. 82^b-83^a; Neşrî, *Cihannümâ* (Taeschner), bk. İndeks; Hadîdî, *Tevârih-i Âli Osmân* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 223, 225, 280; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osmân*, VII. Defter, s. LXX, 111, 131, 532 vd.; VIII. Defter, vr. 12^a^b, 14^b, 24^b-25^a; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul

bul 1279-80, I-II, tür.yer.; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 12; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-ahbâr*, III, 402; Hammer (Atâ Bey), III-IV, tür.yer.; Zinkeisen, *Geschichte*, III, bk. İndeks; Th. Spandouyn Cantacasin, *Petit traité de l'origine des turcs*, Paris 1896, s. 180-181; *Sicill-i Osmânî*, I, 323; G. Angiolello, *Historia Turchesca 1300-1514* (nşr. I. Ursu), Bucarest 1909, bk. İndeks; *Amasya Tarihi*, III, 225, 227, 228, 233; Kritovulos, *Târih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni* (trc. Karolidi), İstanbul 1328, s. 92; Danişmend, *Kronoloji*, I, bk. İndeks; Turgut Can Mamas, *İnegöl*, Bursa 1947, s. 33-34; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 74, 76, 91, 94, 154, 163, 164-165, 178-179, 529-530, 533, 534; a.mlf., "Fâtih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın II. Bayezid'i Saltanata Davet Eden Arzısı", *TTK Belleten*, XXV/97 (1961), s. 75-77; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsi*, tür.yer.; Babinger, *Mahomet II, le conquérant et son temps*, Paris 1954, s. 109, 392, 555; Selâhattin Tansel, *Sultan II. Bayezit'in Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966, tür.yer.; a.mlf., *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1985, s. 36, 37, 64, 163, 290-292; Hedda Reindl, *Männer um Bâyezid, Eine Prosopographische Studie Über die Epoche Sultan Bâyezids II. (1481-1511)*, Berlin 1983, s. 223-239; Halil İnalıcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1987, s. 73, 79, 83-84, 89, 90, 93, 99, 103, 104, 111, 112, 134; Vehbi Tamer, "Fatih Devri Ricalinden İshak Paşa'nın Vakfiyeleri ve Vakıfları", *VD*, sy. 4 (1958), s. 107-124; Şehabeddin Tekindağ, "Bayezid II.'nin Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar", *TD*, X/14 (1959), s. 85-96.

▲ DİA

İSHAK PAŞA CAMİİ

(bk. ALACA İMARET CAMİİ).

İSHAK PAŞA CAMİİ ve HAMAMI

İstanbul Cankurtaran'da XV. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış cami ve hamam.

Topkapı Sarayı'nın Bâb-ı Hümâyün adlı kapısı önünden Sûr-ı Sultânî boyunca Marmara denizine doğru inen İshakpaşa caddesi kenarında bulunmaktadır. Bâni olarak zikredilen ve her ikisi de Fâtih Sultan Mehmed zamanında yaşayan İshak paşalar birbirine karıştırılmaktadır. Bunlardan biri muhtemelen Rum asıllı İshak b. Abdullah, diğeri ise Türk asıllı İnegöllü İshak b. İbrâhim'dir. İnegöl'de ve Selânik'te iki büyük hayratı olan İshak Paşa'nın (bk. ALACA İMARET CAMİİ) bu ikincisi olduğu ve İstanbul'daki vakıfların da kurucusu bulunduğu tahmin edilmektedir.

Caminin inşa kitâbesi yoktur. Ancak Safer 891'de (Şubat 1486) yazılmış, daha öncekileri tamamlayan bir zeyil mahiyetinde